

ARTETERAPIA – PRÓBA CHARAKTERYSTYKI ZJAWISKA

Artykuł dotyczy problematyki arteterapii oraz sposobów jej praktycznego zastosowania. Integralną częścią tekstu są ogólne założenia pozwalające na przygotowanie warsztatów dla eurosierot. Poza prezentacją definicji terapii poprzez sztukę oraz jej relacji z kulturoterapią, przeprowadziłam badania, w jakim stopniu różnorodne instytucje, a przede wszystkim biblioteki i placówki oświatowe prowadzą działalność w zakresie arteterapii. Ponadto przedstawiłam problem eurosieroctwa, gdzie szczególną uwagę zwróciłam na emocjonalne zachowania dzieci z rodzin migracyjnych, w dużym stopniu narażonych na problemy związane z adaptacją w nowym i nieznanym im środowisku.

WSTĘP

Liczne badania i analizy nad leczniczym oddziaływaniem sztuki na człowieka doprowadziły do wyłonienia się samodzielnej dyscypliny naukowej – arteterapii, w ramach której terapeuci posługują się wszelkimi metodami i formami pomocy terapeutycznej z wykorzystaniem sztuki. Podkreślić należy, że w terapii przez sztukę najważniejszy jest sam akt tworzenia. **Terapia przez sztukę** znajduje zastosowanie we wszystkich działaniach o charakterze terapeutycznym, wychowawczym, profilaktycznym, a także edukacyjnym.

W artykule skupiono się na odpowiedzi na kilka pytań badawczych, odnoszących się do istoty arteterapii, jej rodzajów, aktualnego sposobu wykorzystania w ramach działalności bibliotecznej, jak również pytano jakie aspekty mają wpływ na skuteczne przeprowadzenie procesu terapeutycznego. Zadano także pytania na temat eurosieroctwa, co kryje się za tym określeniem oraz jakie działania terapeutyczno-pedagogiczne mogą wspomóc prawidłowy rozwój emocjonalny eurosierot.

Niniejszy tekst składa się z czterech części. W części pierwszej przedstawiono teoretyczne aspekty związane z arteterapią, przedstawiono jej historię jak również relację z kulturoterapią. Przedstawiono także różnorodne formy oraz techniki terapii poprzez sztukę. Część druga poświęcona jest działalności bibliotek oraz innych instytucji w zakresie arteterapii. Część trzecia poświęcona jest zjawisku eurosieroctwa tak zwanego sieroctwa migracyjnego. W części tej wskazano na problemy definicyjne tego pojęcia wynikające z jego złożoności. Najprościej definiując eurosierotą jest dziecko, którego jeden lub oboje rodziców wyjechało za granicę w celach zarobkowych. Część czwarta poświęcona jest założeniom do

przygotowania warsztatów arteterapeutycznych z wykorzystaniem biblioterapii. Zawarto w niej wytyczne oraz przykładowe metody dydaktyczne, mogące posłużyć do przygotowania odpowiedniego dla eurosierot scenariusza zajęć.

HISTORIA ARTETERAPII I JEJ POWINOWACTWA

Sztuka od zawsze była jednym ze sposobów wyrażania siebie. Już w starożytności wykorzystywano literaturę i teatr do radzenia sobie z problemami. Arteterapia jest rodzajem terapii, która w swoim zakresie wykorzystuje sztukę w szeroko rozumianym spektrum. Jej największy rozwój datuje się na lata 70. i 80. XX wieku. Od tamtego czasu stała się prężnie działającą dziedziną. Terapia sztuką jest szczególnym rodzajem działalności skierowanym na człowieka i jego środowisko. Do głównych celów arteterapii zalicza się poprawienie jakości życia¹.

Tematyka leczniczych właściwości arteterapii stanowi przedmiot zainteresowań różnych dyscyplin naukowych, takich jak między innymi: psychiatria, psychologia, medycyna, socjologia, pedagogika. Twórczość uznawana jest za elementarną potrzebę człowieka, na którą to terapia przez sztukę jest głównie ukierunkowana.

Za prekursora terapii poprzez sztukę uznaje się brytyjskiego artystę Adriana Hill'a który w 1942 roku jako pierwszy użył terminu arteterapia (*art therapy*). Dynamiczny rozwój tego rodzaju terapii spowodowany był zapotrzebowaniem na rehabilitację medyczną weteranów II wojny światowej. W tym okresie do szpitali psychiatrycznych zgłaszali się artyści by służyć pomocą lekarzom w procesie leczenia pacjentów. Według angielskich historyków do powstania arteterapii przyczynili się także pionierzy psychoterapii opartej na teoriach Zygmunta Freuda i Karola Junga, którzy podkreślali „wielką siłę ekspresji dzieł sztuki i wyobraźni²”.

W Polsce początek okresu zainteresowania zagadnieniami z zakresu arteterapii przypada na przełom lat 80. i 90. XX wieku. W początkach lat 80. sporadycznie można było spotkać termin artoterapia między innymi w pracach Zbigniewa Hory, uznanego za jednego z prekursorów terapii przez sztukę w Polsce. W 1988 roku po raz pierwszy przedstawiony został podział arteterapii według dziedzin sztuki: „można zaobserwować tendencję do

¹ W. Tomala, *Muzykoterapia i choreoterapia, czyli zastosowanie leczniczych właściwości muzyki i tańca jako metod oddziaływania terapeutycznego – wybrane aspekty*, [online] www.ptak.art.pl/download/WeronikaTomala.pdf [dostęp: 15.01.2015].

² *Arteterapia: Część 1. Praca zbiorowa*, pod red. B. Łoży, A. Chmielnickiej-Plaskoty, Warszawa 2014, s. 25.

określania mianem arteterapii, muzykoterapii, biblioterapii i plastykoterapii łącznie a nie ograniczenie jej, jak to ma miejsce w innych krajach wyłącznie do sztuk plastycznych w terapii chorych, przede wszystkim psychicznie³”. W Polsce terapia przez sztukę od razu znalazła swoje miejsce nie tylko w rehabilitacji chorych i niepełnosprawnych, ale była również wykorzystywana u różnych grup użytkowników z problemami głównie psychicznymi. Wykorzystywano ją w niwelowaniu problemów interpersonalnych, przy zaburzeniach osobowościowych, jak również w procesie akceptacji samego siebie lub otoczenia⁴.

Trudności w precyzyjnym zdefiniowaniu arteterapii związane są z bogatym zakresem znaczeniowym pojęcia, mnogością rodzajów praktyk jakie wchodzi w jej zakres, oraz wielością koncepcji ją wyjaśniających. Jako główny element definicji można przyjąć, że jest to rodzaj terapii wykorzystującej sztuki plastyczne w procesie rekonwalescencji pacjentów.

Pojęcie arteterapia składa się z dwóch członów *arte* (łac.) oznaczające sztukę oraz *terapia* (grec.) oznaczającego szereg czynności prowadzących do przywrócenia homeostazy organizmu, inaczej leczenia. Jej głównym celem jest optymalizacja jakości życia, poprzez zwyciężenie przeszkód jakie stoją na drodze pacjenta do szczęścia⁵.

Według Mariana Kulczyckiego głównym celem terapii sztuką jest optymalizacja jakości życia, co oznacza, że arteterapia wiąże się z zapobieganiem trudnościom życiowym, a w przypadku ich występowania ze zmniejszeniem ich ciężaru i przewyciężeniem przeszkód w wymiarze doraźnym, sytuacyjnym i ogólnie życiowym, perspektywicznym⁶. Wniósł on, aby tej formy terapii nie ograniczać tylko i wyłącznie do funkcji leczniczych, ale powinno się zwrócić uwagę także na funkcję wychowawczą. Arteterapią winni zajmować się więc nie tylko psychologowie i psychiatry, ale także pedagodzy. Opisową i funkcjonalną definicję arteterapii przedstawił Andrzej Janicki. W szerokim znaczeniu arteterapia obejmuje muzykoterapię, choreoterapię, biblioterapię a także działania terapeutyczne teatru, filmu oraz sztuk plastycznych. Ważnym elementem w definicji zaproponowanej przez Andrzeja Janickiego jest rozszerzenie zakresu jej wykorzystywania: „arteterapia bywa niekiedy stosowana u ludzi zdrowych, szczególnie u osób nieprzystosowanych i konfliktowych jako

³ Z. Hora, *Cybernetyczne aspekty choreoterapii*, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1989, nr 52, s. 19.

⁴ W. Szulc, *Arteterapia: narodziny idei, ewolucja teorii, rozwój praktyki*, Warszawa 2011, s. 62.

⁵ E.J. Konieczna, *Arteterapia w teorii i praktyce*, Kraków 2006, s. 18.

⁶ M. Kulczycki, *Arteterapia i psychologia kliniczna*, „Arteterapia III. Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 57, s. 7–19.

metoda odprężająca, uwalniająca od nadmiaru napięć⁷”. To zaproponowane spojrzenie na arteterapię staje się obecnie coraz bardziej popularne, nie należy ograniczać jej tylko i wyłącznie do osób chorych, ale uwagę należy skupić także na osobach zdrowych.

Arteterapia często uważana jest za część kulturoterapii – która jest szerszym określeniem założeń terapeutycznych. To połączenie związane jest z początkami arteterapii w Polsce, gdy termin ten funkcjonował głównie w obszarze działalności społeczno-kulturalnej.

Szerokie spektrum form przez które wyraża się sztuka, przyczyniło się do różnorodności form arteterapeutycznych. Do głównych ich rodzajów można zaliczyć: biblioterapię, muzykoterapię, choreoterapię, teatroterapię oraz ekspresję plastyczną. Wyróżnienie tych rodzajów służy porządkowaniu bardziej szczegółowych technik oraz połączeniu ich z ogólnymi działaniami i celami medycznymi⁸. Dzięki tak wielkiemu wachlarzowi form terapia ta może być wykorzystywana w wielu zaburzeniach, dodatkowo jej przebieg wzbogaca artystyczne wnętrze uczestnika. Forma terapii nie jest ściśle określana i może ulegać zmianom w trakcie procesu terapeutycznego, dlatego też brak ściśle określających ją ram pozwala na wielostronną pomoc uczestnikowi.

Jedną z form arteterapii jest biblioterapia (ang. *bibliotherapy*). Termin ten wprowadzony został przez Samuela Crothersa w 1916 roku, ale poza nim używa się określeń takich jak: ukierunkowane czytanie, literaturo terapia, doradztwo biblioteczne czy też biblioteka terapeutyczna⁹. W Polsce określenie to po raz pierwszy zostało użyte w 1938 roku przez Franciszka Waltera w artykule dotyczącym terapii czytelnicej w sanatoriach francuskich¹⁰. Obecnie funkcjonuje wiele definicji biblioterapii poczynając od tych najprostszych jak „leczenie przy pomocy książek” kończąc na bardziej złożonych powołujących się na definicję Caroline Shrodes, głoszącej iż biblioterapia jest to proces wzajemnych oddziaływań jakie zachodzą pomiędzy czytelnikiem a czytany przez niego tekst literackim, nad którym czuwa wyszkolony w tym kierunku terapeuta. Ewelina J. Konieczna odróżnia biblioterapię nieświadomą od świadomej – w której oddziałuje się na jednostkę bądź grupę specjalnie dobranym tekstem literackim, biblioterapię stosować można w celach profilaktycznych,

⁷ A. Janicki, *Twórczość artystyczna w świetle teorii psychologicznych*, „Zeszyt Naukowy Akademii Muzycznej we Wrocławiu” 1990, nr 52, s. 32.

⁸ *Arteterapia: Część I...*, s. 150.

⁹ *Arteterapia: od rozważań nad teorią do zastosowań praktycznych. Praca zbiorowa*, pod red. W. Karolaka, B. Kaczorowskiej, Łódź 2010, s. 252.

¹⁰ B. Woźniczka-Paruzel, *Biblioterapia w środowisku współzależnych z grup rodzinnych Al-Anon (od teorii do działań praktycznych)*, Toruń 2002, s. 14.

wychowawczych, jak również terapeutycznych¹¹. Do głównych funkcji literaturoterapii zalicza się działania o charakterze rewalidacyjnym, resocjalizacyjnym, profilaktycznym oraz ogólnorozwojowym.

Z biblioterapii można wydzielić **bajkoterapię**, która jest metodą wykorzystywaną głównie do pracy z dziećmi. Ponadto uznaje się ją za najpopularniejszą formę biblioterapii. W związku z popularnością tej metody w polskim piśmiennictwie pojawiły się liczne publikacje oraz warsztaty z zakresu tworzenia bajek terapeutycznych¹². Elżbieta Ziółkowska w swojej pracy wskazuje na ogromną rolę baśni w procesie kształcenia oraz rozwoju osobowości dziecka. Bajki i baśnie ze względu na swój pouczający charakter kształtują wyobraźnię oraz wprowadzają elementy norm moralnych¹³. Do głównych zadań bajkoterapii należy pomoc w przezwycięzeniu problemów oraz lęków dziecka. Maria Molicka za najważniejszą rolę baśni uznaje redukcję lęku. W baśniach, tak samo jak w wyobraźni dziecka wszelkie problemy rozwiązywane są za pomocą magii. Bajki pomagają dzieciom w radzeniu sobie z problemami poprzez identyfikację z bohaterem, w ten sposób zyskują one moc, która pomaga rozwiązywać ich problemy w życiu codziennym¹⁴.

Kolejną formą o właściwościach terapeutycznych, która według piśmiennictwa wywodzi się z biblioterapii jest **filmoterapia**. W najprostszym rozumieniu jest to terapia za pomocą projekcji specjalnie dobranego do potrzeb uczestnika filmu. Lecznicze działanie filmu wiąże się z współprzeżywaniem oraz często niejako z utożsamianiem się z bohaterem. **Teatroterapia** to koncepcja, której głównym założeniem jest wychowanie przez teatr. Idea ta narodziła się już w starożytności jednakże, jej praktyczne zastosowanie przypada na początek XX wieku. Metoda ta przejawia duże możliwości oddziaływania nie tylko na osoby chore, niepełnosprawne ale także na osoby zdrowe¹⁵. Istnieją takie rodzaje teatroterapii jak: **psychodrama** jest to forma nakierowana na spontaniczną improwizację, której tematem jest fikcyjne wydarzenie. Jako środki ekspresji emocji używa się: taniec, gest, ruch ciała, mimika twarzy, słowa oraz dźwięki. Forma ta stosowana jest najskuteczniej w procesie eliminowania negatywnych emocji oraz problemów w kontaktach interpersonalnych. **Dramaterapia** wykorzystuje różne formy technik teatralnych. Jest użyciem leczniczych aspektów dramy i teatru jako terapeutycznego procesu. Jest to metoda pracy oparta na twórczej zabawie która

¹¹ E.J. Konieczna, s. 111.

¹² W. Szulc, s. 149.

¹³ E. Ziółkowska, *O roli baśni w rozwoju i wychowaniu dziecka*, [online] <http://www.sloneczko.hi.pl/index.php?wiad=20> [dostęp: 11.01.2015].

¹⁴ M. Molicka, *Bajkoterapia: o lękach dzieci i nowej metodzie terapii*, Poznań 2002, s. 31.

¹⁵ Tamże, s. 68.

popudza wyobraźnię, uczy oraz stymuluje osobisty rozwój. **Pantomima** jest to przedstawienie nieme, jego głównymi środkami przekazu jest ruch, mimika, gest. Teatr pantomimiczny posługuje się komunikacją niewerbalną. Celem tego rodzaju terapii jest przede wszystkim poprawienie komunikacji pozasłownej¹⁶.

Choreoterapia stanowi rodzaj terapii ruchowej zwanej również terapią tańcem. Metoda ta wykorzystywana jest głównie w zajęciach grupowych. Taniec od niepamiętnych czasów związany był z kulturą człowieka, służy on głównie ekspresji emocji oraz uczuć, jest on również formą rozrywki. Uwagę na lecznicze walory tańca zwrócono w latach 40. XX wieku, w Stanach Zjednoczonych skąd choreoterapia się wywodzi¹⁷. Według American Dance Therapy Association choreoterapia jest psychoterapeutycznym wykorzystaniem ruchu w celu emocjonalnej, poznawczej, fizycznej oraz społecznej integracji jednostki¹⁸. Wiesław Sikorski choreoterapię definiuje jako technikę psychoterapii, która wykorzystuje ruch, dążącą do tego, by pacjent osiągnął integrację psychofizyczną¹⁹. Do głównych rezultatów wynikających z uczęszczania na terapię zalicza się: redukcję stresu, poprawę kondycji, rozwój inteligencji emocjonalnej, lepsze samopoczucie²⁰.

Muzykoterapia uważana jest za jedną z najstarszych i najbardziej atrakcyjnych form terapii poprzez sztukę. Już w starożytności stwierdzono iż kontakt z nią rozwija osobowość oraz wyczuła na problemy własne i innych ludzi²¹. W literaturze światowej termin muzykoterapia pojawił się dopiero w latach 50. XX wieku. Rozwój tej dyscypliny w Polsce datowany jest na lata 70. XX wieku. Według definicji znajdującej się w *Wielkiej Encyklopedii PWN* muzykoterapia to „dział psychoterapii stosujący odpowiednio dobraną muzykę w leczeniu zaburzeń psychicznych²²”. Według Światowej Federacji Muzykoterapii, muzykoterapia jest dziedziną w której muzykoterapeuta posługuje się muzyką lub jej elementami w stosunku do pacjenta, jej zadaniem jest ułatwienie pacjentowi komunikowania się, uczenia się, ekspresji, koncentracji emocjonalnej oraz intelektualnej w celu „rozwoju

¹⁶ *Arteterapia: Część I...*, s. 39.

¹⁷ M. Kran, *Taniec jako forma psychoterapii*, „Arka”, 2001 nr 36, s. 23-26.

¹⁸ American Dance Therapy Association, *About Dance/Movement Therapy*, [online] http://www.adta.org/About_DMT [dostęp: 12.01.2015].

¹⁹ W. Sikorski, *Werbalne i niewerbalne oddziaływania w psychoterapii*, Warszawa 2009, s. 108.

²⁰ *Arteterapia: Część I...*, s. 38.

²¹ W. Szulc, s. 41.

²² *Muzykoterapia*, [w:] *Encyklopedia PWN*, [online] <http://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/muzykoterapia.html> [dostęp: 14.01.2015].

wewnętrznego potencjału oraz rozwoju lub odbudowy funkcji jednostki, aby mogła ona osiągnąć lepszą integrację intra- i interpersonalną w a konsekwencji lepszą jakość życia²³.

Ekspresja plastyczna, dawniej plastykoterapia jest najbardziej swobodną formą terapii, jak również jedną z najczęściej wykorzystywanych form arteterapii, w swoim zakresie wykorzystuje techniki plastyczne oraz kolory. Charakteryzuje się swobodą w wyrażaniu emocji. Ekspresja plastyczna w swoim zakresie może wykorzystywać takie formy jak rysunek, malarstwo, grafika, linoryt, rzeźba, różnego rodzaju wycinanki, wyklejanki, kolaże czy też tkactwo. Powstawanie rysunku wiąże się „z niezliczonymi procesami intrapsychoicznymi, angażuje funkcjonowanie poznawcze, emocjonalne, behawioralne, społeczne i artystyczne²⁴”.

Arteterapia dzięki swemu wszechstronnemu zastosowaniu może być wykorzystywana do walki z różnorodnymi problemami, w szczególności tymi o podłożu psychicznym, ale nie tylko. Może być stosowana u różnych grup użytkowników w leczeniu: lęków, depresji, wszelkich zaburzeń afektywnych, uzależnień, problemów w relacjach rodzinnych i społecznych, w przypadkach nadużycia seksualnego i przemocy domowej, w trudnościach społecznych i emocjonalnych związanych z niepełnosprawnością i chorobą, w traumach i przeżyciach straty, przy problemach fizycznych, poznawczych i neurologicznych, oraz trudnościach psychospołecznych związanych z chorobami²⁵. Stan emocjonalny użytkownika jest niezmiernie istotny w prowadzonym procesie terapeutycznym. Arteterapia sprzyja stymulowaniu korzystnych emocji oddziałując na stan psychiczny, jak również może eliminować pojawianie się emocji negatywnych. M. Kulczycki arteterapię sprowadza do trzech podstawowych funkcji. Pierwsza z nich rekreacyjna, której celem jest stworzenie odpowiednich warunków wypoczynku, oderwanie się od codziennych problemów, oraz nabranie sił, aby te problemy przezwyciężyć. Kolejna edukacyjna polegająca na zwiększeniu mądrości życiowej, poprzez dostarczenie uczestnikowi nowych wiadomości, co pozwoli mu przezwyciężyć problem. Rola korekcyjna natomiast polega na przekształceniu mechanizmów mniej wartościowych na bardziej wartościowe, na przykład zmiana myśli z negatywnych na pozytywne²⁶.

Jako cel nadrzędny arteterapii uznaje się poprawienie jakości życia, poprzez zapobieganie trudnościom życiowym oraz likwidację przeszkód stojących na drodze do zadowolenia²⁷. Do

²³ T. Natanson, *Wstęp do nauki o muzykoterapii*. Wrocław 1979.

²⁴ *Arteterapia: Część I...*, s. 150.

²⁵ Tamże, s. 89.

²⁶ M. Kulczycki, s. 12.

²⁷ Tamże, s. 13.

celów ogólnych należy: pozawerbalne porozumiewanie się poprzez wykorzystanie różnych form arteterapii, uzewnętrznienie własnych emocji oraz przeżyć, zrozumienie własnych potrzeb oraz pragnień, otworzenie się na zewnętrzny świat, pomoc w zwalczaniu problemów, akceptacja siebie oraz innych, wielozmysłowe poznawanie świata, rozwój inteligencji emocjonalnej, wykrywanie wewnętrznych zahamowań²⁸.

Z sesji arteterapeutycznej może skorzystać każdy, bez względu na wiek. Należy jednak zauważyć, że arteterapia w znacznej mierze skupia swój zakres działania wokół dzieci. Wiąże się to z tym, że dzieci często posiadają problem związany z artykulacją swoich problemów, myśli oraz przeżyć, ponadto taka forma terapii nie wywiera na dziecko nacisku i jest przez nie odbierana niczym zabawa²⁹.

Proces terapeutyczny ma na celu ukierunkowanie życiowe jego uczestników poprzez użycie odpowiednich środków i eliminację przeszkód mających negatywny wpływ na duchowy rozwój poprzez przedstawienie jednostce bogactwa natury i urody świata³⁰. W procesie tym nie występują sztywne ramy, które uniemożliwiają spontaniczność w działaniu pacjentów. Zajęcia arteterapeutyczne powinny odbywać się w miejscu gdzie uczestnicy mogą czuć się swobodnie.

Bożena Muraszko wskazuje na poszczególne etapy procesu terapeutycznego. Pierwszym z nich jest ujawnienie niebezpiecznych uczuć, które zostały wyparte do podświadomości, uczucia te nie mogą zostać wyrażone w sposób tradycyjny. Za drugi etap uznaje uświadomienie własnych uczuć poprzez ich uzewnętrznienie, wykorzystując w tym celu różne formy ekspresji. W etapie tym powinno dojść również do konfrontacji z nimi z wykorzystaniem bagażu doświadczeń. Etap trzeci to odtworzenie wydarzeń, motywacji oraz uczuć. W ostatniej, czwartej fazie następuje porównanie wytworów będących podsumowaniem terapii oraz analiza prac, które w trakcie terapii zostały przez uczestnika wykonane co jest bardzo ważnym elementem autoterapii³¹.

W procesie arteterapeutycznym bardzo ważną rolę odgrywają kompetencje arteterapeuty. Arteterapeuta powinien posiadać określone kwalifikacje, czyli wiedzę zarówno z zakresu sztuki jak i psychologii. Ważna jest również jego osobowość. Konieczna jest umiejętność orientacji w problemach życiowych uczestnika, jak również wysoki poziom empatii.

²⁸ E.J. Konieczna, s. 32.

²⁹ *Arteterapia: od rozważań...*, s. 51.

³⁰ Tamże, s. 29.

³¹ B. Muraszko, *Arteterapia w szkole*, „Nowa Szkoła” nr 3, s. 6.

Terapeuta musi także być świadomy przeżyć jakie towarzyszą pacjentowi. Rola terapeuty polega również na stworzeniu przyjaznej atmosfery dającej poczucie bezpieczeństwa, która pozwoli na łatwiejszą komunikację terapeuta-pacjent, oraz profesjonalną interpretację dzieł³². Przemysław Rozmysłowicz zaznacza, że w zawodzie arteterapeuty obok opanowania odpowiednich umiejętności i wiedzy, najważniejsza jest jego osobowość oraz przyjacielski stosunek do pacjentów. Ważne jest, aby terapeuta potrafił utrzymać atmosferę zaufania i swobody, w której uczestnicy terapii nie będą odczuwać skrępowania, przez co łatwiej będzie im się uzewnętrznić³³.

DZIAŁALNOŚĆ W ZAKRESIE ARTETERAPII

W Polsce arteterapia jest wolnym zawodem co oznacza, że zasadzie każdy może nazwać się arteterapeutą, zatem ważne jest, aby korzystać z pomocy profesjonalnego arteterapeuty, który pomoże a nie zaszkodzi. Od 1 stycznia 2015 roku arteterapeuci są wpisani do klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy i zakresu jej stosowania pod kodem 323013.

Najważniejszym ośrodkiem arteterapeutycznym w Polsce jest Stowarzyszenie Arteterapeutów Polskich „Kajros”³⁴. Stowarzyszenie powstało w 2003 roku. W swoim zakresie prowadzi działalność na rzecz rozwoju arteterapii w Polsce i za granicą. Przez organizację został wypracowany kodeks etyczny zawodu arteterapeuty. Towarzystwo przyznaje także certyfikaty arteterapeuty, certyfikat arteterapeuty szkolnego oraz certyfikat edukatora arteterapii. SAP „Kajros” współpracuje z Europejskim Konsorcjum Edukacji w Arteterapii (ECArTE). Towarzystwo na użytek swoich członków opracowało standardy jakości arteterapii, a arteterapeutom, którzy udokumentują, że w swojej działalności terapeutycznej postępują zgodnie z nimi przyznaje odpowiednie certyfikaty³⁵. Kolejnym ważnym ośrodkiem skupiającym Arteterapeutów jest Towarzystwo Przyjaciół Tworek *Amici di Tworki* powstałe w 1994 roku. Obszary jego działalności obejmują głównie ochronę i promocję zdrowia, pracę na rzecz niepełnosprawnych. Towarzystwo posiada duże doświadczenie kliniczne w zakresie praktyki arteterapii, ponadto określiło uwarunkowania prawno-medyczne zawodu arteterapeuty, jak również opisało dobór metod arteterapii i ocenę

³² E.J. Konieczna, s. 30.

³³ P. Rozmysłowicz, *Arteterapia jako metoda korygowania zaburzeń emocjonalnych*, [w:] *Metody i formy terapii sztuką*, red. nauk. L. Kataryńczuk-Mania, Zielona Góra 2005, s. 11.

³⁴ SAP Kajros, *Stowarzyszenie Arteterapeutów Polskich "KAJROS"*, [online] <http://www.kajros.pl/index.html> [dostęp: 23.05.2015].

³⁵ *Arteterapia: Część I ...*, s. 17.

skuteczności terapeutycznej. Przez Towarzystwo wydawane są zaświadczenia potwierdzające adekwatny zakres wiedzy oraz kompetencji arteterapeutycznych na bazie faktycznej praktyki klinicznej. Ponadto prowadzona jest superwizja praktyk, staży i wolontariatów w placówkach medycznych. Innym ośrodkiem jest Stowarzyszenia Psychiatra i Sztuka powstałe w 2003 roku. Stowarzyszenie to współpracuje z Uniwersytetem Pedagogicznym w Krakowie³⁶. W pracy bibliotek publicznych biblioterapia cieszy się coraz większym zainteresowaniem. W wielu bibliotekach głównie pedagogicznych prowadzone są warsztaty i szkolenia biblioterapeutyczne dla bibliotekarzy oraz pedagogów oraz zbierana jest liczna literatura z tego zakresu. Biblioterapia znajduje zastosowanie w codziennej pracy wielu bibliotek. Działalność bibliotek w zakresie biblioterapii oparta jest w szczególności na współpracy z przedszkolami i szkołami. Spotkania biblioterapeutyczne mają charakter terapeutyczny i integracyjny. Działania te opierają się na terapeutycznym wykorzystaniu wartości literatury prezentowane nie tylko na podstawie tradycyjnej książki ale także, z wykorzystaniem adaptacji filmowych. Podczas zajęć terapeutycznych z dziećmi biblioterapia często łączona jest z plastykoterapią. Głównym celem organizowanych spotkań jest rozwijanie takich umiejętności, jak: rozpoznawanie, wyrażanie i rozumienie uczuć własnych i cudzych, tolerancja i otwartość na innych, akceptowanie odmienności, nastawienie na szukanie mocnych stron w sobie i innych, rozwiązywanie konfliktów zgodnie z zasadami współżycia w grupie.

Zajęcia arteterapii mogą być z powodzeniem prowadzone w szkole. Mogą one stać się jedną z technik badawczych stosowanych przez psychologa lub pedagoga szkolnego. Mogą być wykorzystane w pracy świetlicy szkolnej, terapii tej może stosować nauczyciel plastyki czy wychowawca na godzinie wychowawczej. Zawsze wskazana jest jednak ścisła współpraca z psychologiem szkolnym lub pedagogiem i ich pomoc w odczytywaniu prac plastycznych. Nawet nie posiadając specjalistycznego przygotowania można wprowadzić do swego warsztatu pracy niektóre metody, możliwe do realizacji w każdych warunkach. Warto zachęcać nauczycieli do skorzystania z kursów arteterapeutycznych, które są często organizowane przez biblioteki. W szkołach zajęcia z zakresu arteterapii bardzo często odbywają się w ramach świetlicy szkolnej, bądź prowadzone są w bibliotekach szkolnych lub też zaprzyjaźnionych ze szkołami bibliotekach publicznych. Tego typu zajęcia najczęściej

³⁶ Stowarzyszenie Psychiatria i Sztuka, *Stowarzyszenie*, [online] <http://psychiatriaisztuka.pl/historia/> [dostęp: 27.05.2015].

kierowane są do dzieci z problemami, jednakże zazwyczaj nie ma ograniczeń i każdy uczeń może z tej formy terapii skorzystać. Szkoły wyższe coraz częściej oferują podyplomowe studia z zakresu arteterapii, z których mogą skorzystać w szczególności pedagodzy oraz bibliotekarze, ale także zainteresowany prowadzeniem działalności z zakresu terapii przez sztukę, posiadających co najmniej tytuł licencjata. Biorąc pod uwagę fakt, że od 1 stycznia 2015 roku arteterapeuci wpisani zostali do klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy i zakresu jej stosowania, spodziewać się można, że w najbliższym czasie wiele uczelni kształcących arteterapeutów do swojej oferty wprowadzi studia licencjackie oraz magisterskie z tego zakresu³⁷.

W bibliotekach pojawia się coraz szersza oferta zajęć arteterapeutycznych. Prowadzone są warsztaty dla nauczycieli, bibliotekarzy i pedagogów, jak również zajęcia arteterapeutyczne dla dzieci, seniorów oraz różnych grup społecznych. Najczęściej proponowane są spotkania oraz warsztaty z zakresu biblioterapii, aczkolwiek pojawiają się także zajęcia i warsztaty z zakresu dramy, plastykoterapii i muzykoterapii, a nawet kompilacje wybranych form. Informacje o tego typu spotkaniach ogłaszane są na stronach internetowych bibliotek oraz także poprzez portale społecznościowe. W niektórych bibliotekach proponowane są cykliczne spotkania, należy jednak zaznaczyć, że tego typu projekty często realizowane są tylko jednorazowo. Biblioteki nie tylko oferują zajęcia i warsztaty z zakresu arteterapii oraz biblioterapii, ale często posiadają duży księgozbiór poświęcony temu zagadnieniu.

Wśród różnorodnych form pracy z użytkownikiem i rozlicznych zajęć z zakresu biblioterapii w wybranych bibliotekach polskich, na uwagę zasługują wybrane działania. Przykładowo Biblioteka Publiczna w Niepołomicach im. Tadeusza Biernata proponuje swoim czytelnikom *Spotkania z biblioterapią*, których zamysłem jest pomoc w radzeniu sobie z problemami życia codziennego, poprzez ukierunkowanie czytania. Przygotowane zostały różnorodne, cykliczne warsztaty skierowane do odpowiednich grup wiekowych.

Biblioteka Publiczna im. Stefana Rowińskiego w Ostrowie Wielkopolskim od 2004 roku prowadzi cykl edukacyjnych spotkań czytelniczych z elementami biblioterapii pod tytułem *Terapeutyczne zabawy bajką i baśnią*. Zajęcia przeznaczone są dla dzieci i młodzieży z pobliskich szkół. Dotychczas w bibliotece odbyło się około 180 zajęć w których w sumie udział brało około 2000 uczestników w wieku od trzech do dwudziestu lat. Dodatkowo w placówce tej realizowany jest cykl spotkań profilaktyczno-wychowawczych

³⁷ Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 sierpnia 2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania, [online] <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20140001145> [dostęp: 14.05.2015].

Przytulić stracha czyli oswajamy i pokonujemy lęki. Przy pomocy baśni i bajek terapeutycznych spotkania te mają identyfikować, oswajać i obniżyć poziom lęku u dzieci³⁸.

Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Jarocin prowadzi cykliczne spotkania arteterapeutyczne pod tytułem „Każdy jest inny, ale nie gorszy”. Jest to cykl comiesięcznych spotkań poświęconych akceptacji i tolerancji wobec drugiego człowieka. Zajęcia mają na celu uświadomienie dzieciom, że człowiek różni się od drugiego człowieka pod wieloma względami i wskazują na ważny aspekt jakim jest tolerancja i szacunek. Spotkania poświęcone były między innymi inności pod względem upodobań, zainteresowań ale również inności w wyglądzie i zachowaniu³⁹.

Szkolenia i warsztaty arteterapeutyczne najczęściej są realizowane w bibliotekach pedagogicznych, w głównej mierze skierowane są do nauczycieli oraz bibliotekarzy. Warsztaty są nieodpłatne, a na cykl szkoleń składają się średnio dwa lub trzy spotkania. Cykl spotkań zazwyczaj składa się z dwóch części i są to część teoretyczna i część praktyczna. Na zakończenie uczestnicy otrzymują zaświadczenia potwierdzające uczestnictwo.

Wiesław Karolak zwraca uwagę na problemy wiążące się z uzyskaniem certyfikatu arteterapeuty. Mianowicie zauważa, że nie ma takiej osoby jak arteterapeuta uniwersalny, co związane jest z mnogością specjalizacji, do których należą m.in.: arteterapia kliniczna, edukacyjna oraz wiele rodzajów arteterapii, takich jak biblioterapia, muzykoterapia, choreoterapia, teatroterapia i inne. Stowarzyszenia wydają jedynie certyfikaty, które potwierdzają kompetencje w ściśle określonej dziedzinie. Karolak zwraca również uwagę i apeluje do potencjalnie zainteresowanych kursem, że większość instytucji prowadzących nauczanie z zakresu terapii sztuką nie konsultuje i nie podaje akceptacji swoich programów nauczania Stowarzyszeniom Arteterapii. Kolejnym problemem jest również to, że żadna z polskich uczelni nie ma uprawnień, by kształcić na kierunku arteterapii. Związane jest to z tym, iż taki kierunek nie istnieje w spisie Ministerstwa Edukacji i Szkolnictwa wyższego. W Polsce arteterapeutów można kształcić jedynie na poziomie specjalizacji. Osobom

³⁸ *Biblioterapia : Terapeutyczne zabawy bajką i baśnią*, [online] <http://www.biblioteka-ostrow.pl/BIBLIOTERAPIA/tabid/129/language/pl-PL/Default.aspx> [dostęp: 15.05.2015].

³⁹ *Biblioterapia*, [online] <http://bibliotekajarocin.pl/aktualnosci/1/biblioterapia-77.html> [dostęp: 15.05.2015].

planującym edukację w tym zakresie poleca się, by przed podjęciem decyzji sprawdzić czy dany tok nauczania posiada akredytację Stowarzyszenia Arteterapii⁴⁰.

W wybranych polskich uczelniach kształcą się studenci w zakresie arteterapii, poprzez ofertę studiów podyplomowych. Kształcenie na tym poziomie przeważnie trwa trzy semestry i daje świadectwo ukończenia studiów podyplomowych. Celem tego typu kursów jest przygotowanie słuchaczy do pracy w roli arteterapeuty. Program studiów łączy ze sobą teorię oraz praktykę, a zajęcia prowadzone są nie tylko przez pracowników naukowo-dydaktycznych, ale także przez arteterapeutów oraz lekarzy. Studia adresowane są do słuchaczy, którzy ukończyli takie między innymi kierunki jak: pedagogika, psychologia, kulturoznawstwo lub bibliotekoznawstwo. Swoją ofertę kierują także do pracowników placówek opiekuńczo-wychowawczych i kulturalno-oświatowych. Słuchacze mają szansę uczestniczyć w wielu konferencjach, w tym także międzynarodowych, co daje możliwość poznawania nowych technik.

W Polsce funkcjonują także instytucje prowadzące szkolenia i warsztaty z zakresu terapii przez sztukę. Przykładem jest wspomniane wcześniej Stowarzyszenie Arteterapeutów Polskich „Kajros” (SAP). Celem Stowarzyszenia jest pogłębianie wiedzy z zakresu arteterapii z szczegółowym wyróżnieniem dziedzin takich jak: arteterapia wizualna, muzykoterapia, biblioterapia, dramoterapia, popieranie działalności naukowej w jej zakresie, jak również podnoszenie wiedzy fachowej terapeutów oraz współpraca z wszelkimi instytucjami działającymi na rzecz arteterapii⁴¹. SAP jest upoważnione do wystawiania certyfikatów potwierdzających kwalifikacje z zakresu: terapii wizualnej, muzykoterapii, choreoterapii, biblioterapii, dramoterapii. Przez Stowarzyszenie wydawane są dwa odrębne certyfikaty: Certyfikat Arteterapeuty Szkolnego oraz Certyfikat Edukatora Arteterapii⁴².

Innym przykładem jest Towarzystwo Przyjaciół Tworek (*Amici di Tworki*), które także prowadzi różnorodne szkolenia w obszarze arteterapii. Członkiem stowarzyszenia może zostać każdy, kto uważa, że choroba i nietolerancja nie może nikogo pozbawić prawa do wolności i godnego życia. Towarzystwo może poszczycić się członkami honorowymi, którymi są znakomici artyści. Celem Towarzystwa Przyjaciół Tworek jest walka

⁴⁰ K. Stachyra, *Edukacja arteterapeutów w Polsce, głos prof. Wiesława Karolaka*, [online] <http://arteterapia.pl/forums/topic/edukacja-arteterapeutow-w-polsce-glos-prof-wieslawa-karolaka/> [dostęp: 20.03.2015].

⁴¹ SAP Kajros, *Statut Stowarzyszenia*, [online] http://www.kajros.pl/statut_stowarzyszenia.html [dostęp: 23.05.2015].

⁴² Tamże.

z wykluczeniem osób chorych psychicznie, poprzez prowadzenie różnego rodzaju terapii zajęciowych w tym arteterapii⁴³.

EUROSIEROCTWO – NOWA PROBLEMATYKA SPOŁECZNA

W związku z akcesją Polski do Unii Europejskiej i otwarciem granic coraz częstsze stały się sytuacje, w których rodzic lub rodzice decydują się na migrację zarobkową za granicę, zostawiając swoje dziecko w kraju ojczystym. Dziecko z takiej rodziny określane jest mianem eurosieroty. Eurosieroctwo to istotny problem społeczny, jest ono zjawiskiem złożonym i wieloaspektowym, przy czym wiedza na jego temat jest nadal niewielka, zwłaszcza w zakresie możliwości podejmowanych działań kompensacyjnych i profilaktyki.

Pojęcie eurosieroctwa pojawiło się stosunkowo niedawno, choć samo zjawisko nie jest nowe. Wpływ na jego rozwój miało w dużej mierze wstąpienie Polski do Unii Europejskiej. Według najprostszej i najczęściej spotykanej definicji do grupy Eurosierot należą dzieci, których jeden lub oboje rodziców wyjechało do innego państwa europejskiego w celach zarobkowych. Opiekę nad dzieckiem w okresie teź emigracji sprawował drugi rodzic, dziadkowie, starsze rodzeństwo a nawet ciotki lub wujowie⁴⁴. Jednakże w rzeczywistości problem ten jest bardziej złożony. Ministerstwo Edukacji Narodowej współczesne eurosieroctwo określa jako sytuację w której oboje rodziców decyduje się na wyjazd za granicę w celach zarobkowych – tak zwane sieroctwo biparentalne, które niesie za sobą negatywne zmiany w funkcjonowaniu rodziny. Dzieci wychowujące się w tego typu rodzinach czują się opuszczone przez swoich rodziców. Zwrócono także uwagę, że w takiej sytuacji proces socjalizacyjny zostaje zachwiany⁴⁵. W Biuletynie Informacyjnym Rzecznika Praw Dziecka Nr 1-2/2008 Irena Kowalska podała następującą definicję: „Mianem eurosieroctwa psychologowie określają zjawisko pozostawiania w kraju dzieci przez rodziców wyjeżdżających za granicę [...], ponieważ ich zdaniem dzieci pozbawione stałego kontaktu nawet z jednym z rodziców czują się jak sieroty”. Z definicji Stanisława Kozaka eurosierotą jest osoba niepełnoletnia, która nie posiada jednego lub obojga rodziców, którzy

⁴³ *Amici di Tworki*, [online] <http://domuciech.com.pl/TWORKI/> [dostęp: 25.05.2015].

⁴⁴ W. Pluciennik, *Eurosieroctwo*, [online] http://www.pluciennik.net/pdf/WSE_ZSC_WSP_2010_Pluciennik-Wojciech_Eurosieroctwo.pdf [dostęp: 18.05.2015].

⁴⁵ G. Rura, *Kukulcze dzieci – problemy emigracyjnego sieroctwa*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2009, nr 9, s. 17.

opuścili ojczyznę w celach zarobkowych. Zjawisko to zalicza do jednej z dziedzin sieroctwa społecznego⁴⁶.

Niezmiernie trudno określić jest zyski i straty jakie wynikają z migracji rodzicielskich do innych krajów, wynika to w głównej mierze z tego, iż należy zestawić ze sobą różne płaszczyzny życia rodziny⁴⁷. Ernestine Avila zauważa, że znaczna część badaczy jako pozytywne skutki euromigracji rodziców uznaje korzyści ekonomiczne, które mają duży wpływ na poprawę jakości zdrowia oraz edukacji dzieci, jako główny negatyw uznaje się konsekwencje emocjonalne⁴⁸.

Z raportu Rzecznika Praw Dziecka, *Dziecko, rodzina i szkoła wobec migracji rodzicielskich: 10 lat po akcesji do Unii Europejskiej* zaprezentowanego w 2014 roku wynika, że migracje rodzicielskie częściej dotyczą mężczyzn, znacznie rzadziej za pracą wyjeżdżały matki. Jednakże zauważa się, że znaczna część badanych doświadczyła wyjazdu obojga rodziców. Badania wskazują, że rozłąki z co najmniej jednym rodzicem doświadczyło 20,4% uczniów można zauważyć znaczny spadek z porównaniem do 2008 roku, kiedy to krótkotrwałej rozłąki z chociażby jednym z rodziców doświadczyło 27,1% uczniów. Trzeba zwrócić uwagę, że niekoniecznie wiąże się to ze zmniejszoną liczbą wyjazdów rodziców, w dużej mierze spadek ten może się wiązać z migracjami osiedleńczymi, gdzie rodzice zabierają dzieci ze sobą⁴⁹.

Według raportu wśród euromigracji dominują wyjazdy krótkie, nie przekraczające dwóch miesięcy: 54% matki, 42,4% ojcowie. Ponad jedna trzecia rodziców spędziła za granicą od dwóch do dwunastu miesięcy. Co ósma matka (11,7%) oraz co 5 (19,7%) ojciec wyjeżdżający za pracą spędzili poza domem więcej niż dwanaście miesięcy⁵⁰.

Stanisław Kozak zauważa, że nawet krótka nieobecność jednego z rodziców nie jest obojętna dla dziecka, które zostało pozostawione w kraju. Niesie to za sobą wiele negatywnych skutków przede wszystkim psychologicznych, do których należy niezaspokojenie podstawowych potrzeb takich jak miłość, bezpieczeństwo, bliskość. Wiele dzieci dotkniętych migracją zarobkową rodziców przejawia także skutki pedagogiczne, do

⁴⁶ S. Kozak, *Patologia eurosieroctwa w Polsce: skutki migracji zarobkowej dla dzieci i ich rodzin*, Warszawa 2010, s. 113.

⁴⁷ D. Gizicka, *Rodzina w rozłące migracyjnej w świadomości dorosłych dzieci migrantów*, [w:] *Problem eurosieroctwa. Wybrane aspekty*, pod red. B. Więckiewicza, Stalowa Wola 2011, s. 41.

⁴⁸ E. Avila, *Transnational Motherhood and Fatherhood: Gender Challenges and Coping*, [online] <http://digitallibrary.usc.edu/cdm/ref/collection/p15799coll127/id/192976> [dostęp: 28.05.2015].

⁴⁹ B. Walczak, *Dziecko, rodzina i szkoła, wobec migracji rodzicielskich: 10 lat po akcesji do Unii Europejskiej*, [online] http://brpd.gov.pl/sites/default/files/raport_-dziecko_rodzina_i_szkola_wobec_migracji_rodzicielskich_-_10_lat_po_akcesji_do_unii_europejskiej.pdf [dostęp: 17.05.2015].

⁵⁰ Tamże.

których w dużej mierze należą problemy w szkole, negatywne stosunki z nauczycielami, kolegami i koleżankami. Anna Fidelus zwraca uwagę na to, że dzieci, których rodzice wyjechali do pracy za granicę, czują się przede wszystkim odrzucone czego następstwem są „agresywne i nieagresywne problemy z zachowaniem”. Następstwami odrzucenia są zachowania internalizacyjne, (charakteryzujące się wycofaniem, biernością, z przewagą charakterystycznymi depresyjnymi zachowaniami takimi jak między innymi nieśmiałość, smutek czy obojętność) oraz zachowania eksternalizacyjne (słabo kontrolowane, cechujące się nadmierną agresją, nieposłuszeństwem, buntem wobec otoczenia)⁵¹.

Jeśli przyjąć dwa miesiące (stosowane w statystykach GUS) jako punkt graniczny, można mówić, że migracji rodzicielskich doświadczył niemal co dziesiąty uczeń. 90% uczniów biorących udział w badaniu nie doświadczyło wyjazdu zarobkowego rodzica, bądź wyjazd nie był dłuższy niż dwa miesiące⁵².

PROPOZYCJA WARSZTATÓW BIBLIOTERAPEUTYCZNYCH DLA EUROSIEROT

Dziecko dotknięte problemem eurosieroctwa często potrzebuje pomocy, aby poradzić sobie z tym co się wokół niego dzieje. W tym zakresie biblioterapia posiada więc duże zastosowanie, gdyż w wielu przypadkach pomaga dziecku radzić sobie w trudnych, nie zawsze zrozumianych przez niego sytuacjach. Przedstawione poniżej założenia mogą posłużyć przygotowaniu warsztatów mających na celu pomoc dzieciom z rodzin migracyjnych w akceptacji sytuacji w jakiej zmuszone są funkcjonować.

Celem zaproponowanych założeń do przygotowania warsztatów jest próba pomocy eurosierotom w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym. Ważne, aby prowadzący zajęcia z zakresu biblioterapii posiadali odpowiednie szkolenia oraz kursy. Istotne jest również, aby w miejscu w którym warsztaty mają być przeprowadzane dzieci mogły się czuć swobodnie, gdyż jest to jeden z wymogów prawidłowego przebiegu procesu terapeutycznego. Jako miejsce odbywania się warsztatów proponowana jest czytelnia dla dzieci, gdyż miejsca te z reguły są przyjazne dla dziecka i nie wywołują niepotrzebnego dyskomfortu.

Ze względu na wiek dzieci oraz ich zdolność koncentracji zajęcia nie powinny przekraczać 45 minut. Cykl powinien składać się z przynajmniej trzech spotkań, podczas których

⁵¹ A. Fidelus, *Gdy rodzice emigrują*, „Nowa Szkoła”, nr 6, s. 38–40.

⁵² Tamże.

powinien nastąpić pełen proces terapeutyczny. Pierwszym etapem powinna być diagnoza – rozpoznanie problemów pacjenta dziecka oraz przewidywanie skutków planowanego działania terapeutycznego. Spotkanie to powinno odbyć się indywidualnie, aby ustalić problemy z jakimi dziecko się boryka, ma to na celu ustalenie do jakiej grupy dziecko powinno trafić. Z racji tego, iż w związku z migracjami rodzica dzieci na co dzień radzą sobie z różnymi problemami, do których należy podejść w konkretny sposób, ważny jest podział na odpowiednie grupy. Kolejnym etapem jest dobór literatury ściśle związanej z daną sytuacją terapeutyczną i odpowiednio dostosowaną do danej grupy dzieci. Sukcesywnie następuje postępowanie terapeutyczno-wychowawcze, do których działań należy słuchanie specjalnie dobranej bajki terapeutycznej wzbogacone dodatkowymi formami pracy. Celem jest wywarzenie odpowiedniego wpływu na dziecko, efektem czego jest identyfikacja odbiorcy z bohaterem literackim lub sytuacją. Ważnym elementem terapii jest refleksja odbiorcy nad czytany tekst, samym sobą i sytuacją, w jakiej aktualnie się znajduje. Działanie terapeutyczne powinno wywołać pewien rodzaj "oczyszczenia", odreagowania, które powinno skutkować zmianami w postawach i zachowaniu. Dodatkowymi metodami wykorzystanymi podczas terapii mogą być zajęcia z wykorzystaniem plastykoterapii oraz terapii poprzez teatr – gdzie w przedstawieniu będą brali uczestnicy warsztatów.

Głównym celem jest pomoc dzieciom-eurosierotom w poradzeniu sobie z sytuacją, w jakiej się znajdują, poprzez wytłumaczenie, że nie są w tym odosobnione. Wyjaśnienie motywacji, jakie kierują ich rodzicami, przekazanie, że to, iż rodzic bądź rodzice nie są tymczasowo obecni w ich codziennym życiu, nie oznacza, że powinny czuć się odrzucone lub niechciane. Dzieciom, które poprzez dysfunkcyjne działanie ich rodziny, mają problem z kontaktami z rówieśnikami oraz asymilacją w społeczeństwie, zajęcia mają pomóc w otworzeniu się na świat. Wśród dzieci, które w związku z wyjazdem rodzica lub rodziców za granicę w celach zarobkowych, stały się agresywne, zajęcia jako cel stawiają sobie pomoc w poradzeniu sobie ze złymi emocjami oraz przedstawienie sposobów, dzięki którym emocje te mogą spożytkować.

Dla osiągnięcia wyżej wymienionych celów zastosować można, przystosowane do specyfiki grupy, następujące metody dydaktyczne:

- metodę słowną – wykorzystaną podczas słuchania czytanych przez prowadzącego zajęcia, specjalnie dobranych bajek terapeutycznych;
- metodę oglądową – wykorzystaną podczas specjalnie przygotowanego przedstawienia;

- metodę poddającą – pogadankę na temat ściśle związany z problemami uczestników (adekwatna do ich wieku);
- metodę problemową – podczas której, dzieci wezmą udział w przedstawieniu, będącym odzwierciedleniem problemów z którymi muszą sobie radzić.

Metody te mają na celu oswojenie dziecka z sytuacją w której się znajduje. Mają też ułatwić dziecku zrozumienie otaczającego je świata. Dzięki spotkaniom z rówieśnikami z tej samej grupy społecznej jaką w tym przypadku są eurosieroty, dziecko może zauważyć, że nie ono jedyne boryka się z takim problemem, co często ma miejsce w szkołach. Wśród dzieci agresywnych powinna nastąpić redukcja gniewu, a wśród tych zamkniętych w sobie, otwarcie na świat.

WNIOSKI

Celem niniejszego artykułu było przedstawienie zjawiska arteterapii oraz zwrócenie uwagi na jej właściwości terapeutyczne. Można przypuszczać, że w związku z tym, iż z roku na rok coraz większa liczba Polaków decyduje się na wyjazd za granicę w celach zarobkowych, zjawisko eurosieroctwa będzie występowało coraz częściej. Jak już wcześniej wspomniano, wiedza na temat tego zjawiska jest nadal niewielka, zwłaszcza w zakresie podejmowanych działań kompensacyjnych i profilaktyki. Z racji istotnego wpływu arteterapii na rozwiązywanie różnego rodzaju problemów z jakimi spotyka się człowiek, jest ona istotnym elementem terapeutycznym w procesie eliminowania negatywnych uczuć dzieci. Młodzi ludzie często potrzebują szczególnego przekazu, aby zrozumieć sytuację w jakiej się znajdują, dlatego też ta forma terapii wydaje się najbardziej adekwatna.

Współcześnie o znaczeniu biblioterapii mogą świadczyć instytucje i organizacje, których działalność jest związana z promocją tej formy pracy w procesie terapeutycznym. Przykładem takiej inicjatywy na gruncie krajowym jest Polskie Towarzystwo Biblioterapeutyczne, które działa od 1997 roku. Za granicą funkcjonują chociażby: Read to Connect (Kanada), The Japanese Bibliotherapy Association (Japonia), The National Association for Poetry Therapy (organizacja non-profit zrzeszająca członków z różnych krajów).

Instytucja jaką jest biblioteka, może odegrać ogromną rolę w procesie terapeutycznym, ze względu na swoje zaplecze oraz coraz częstsze kształcenie się bibliotekarzy w zakresie biblioterapii. Wprowadzenie tego typu warsztatów wydaje się dość istotne, gdyż istnieje niewiele propozycji terapii dzieci - eurosierot. Rodzice i opiekunowie zazwyczaj korzystają

z pomocy psychologa, jednakże warsztaty biblioterapeutyczne, do których założenia przedstawiono w niniejszym artykule, wydają się bardziej dostępne dla dziecka, gdyż w ich skład wchodzi w dużej mierze zabawa, a ponadto dziecko ma szansę przekonać się, że nie tylko ono boryka się z takim problemem.